

Sygn. akt I UK 65/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 lipca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Józef Iwulski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Katarzyna Gonera

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania H.K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o rentę z tytułu niezdolności do pracy w związku z deportacją do ZSRR,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 3 lipca 2013 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 24 października 2012 r., sygn. akt [...]

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 13 grudnia 2011 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S., po ponownym rozpoznaniu sprawy, zmienił

decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 25 lutego 2010 r. w ten sposób, że przyznał ubezpieczonemu H.K. na stałe od dnia 1 grudnia 2009 r. prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy w związku z deportacją do ZSRR.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczony urodził się w dniu 2 października 1945 r. Od dnia 1 sierpnia 1995 r. pobierał rentę, początkowo z tytułu zaliczenia do drugiej grupy inwalidów, a następnie (od 1 sierpnia 1998 r. do 31 marca 2006 r.) z tytułu całkowitej niezdolności do pracy. Od dnia 1 kwietnia 2006 r. ubezpieczony otrzymuje emeryturę. Decyzją Kierownika Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych z dnia 7 lipca 2009 r. ubezpieczonemu - jako osobie przebywającej na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR - przyznano uprawnienia kombatanckie za okres od maja 1945 r. do listopada 1950 r. W dniu 17 grudnia 2009 r. ubezpieczony złożył wniosek o rentę inwalidy wojennego. Lekarz orzecznik ZUS - po uwzględnieniu opinii lekarza konsultanta psychiatri - rozpoznał u wnioskodawcy zaburzenia adaptacyjne i nie stwierdził u niego niezdolności do pracy wywołanej pobytem w ZSRR. Również komisja lekarska ZUS nie stwierdziła naruszenia sprawności organizmu ubezpieczonego w takim stopniu, który stanowiłby podstawę dla orzeczenia długotrwałej niezdolności do pracy pozostającej w związku z deportacją do ZSRR.

Sąd Okręgowy w oparciu o opinię biegłego psychiatry ustalił, że u ubezpieczonego nastąpiła trwała zmiana osobowości po przeżyciach sytuacji ekstremalnych, w wyniku czego jest on częściowo i trwale niezdolny do pracy od września 2009 r. Niezdolność do pracy zarobkowej ma bezpośredni związek z deportacją do ZSRR i przeżyciami tego okresu. W ocenie Sądu, ubezpieczony w okresie wczesnego dzieciństwa został narażony "na rozwój" w warunkach ekstremalnych podczas głodu, poczucia zagrożenia, bicia oraz znieważania, co doprowadziło do powiększenia schorzeń układu krążenia a w sferze stanu psychicznego do lęków, natręctw, zaburzeń snu, niestabilności emocjonalnej. Ze względu na postępujący proces starzenia oraz wieloletnie schorzenia niezdolność ubezpieczonego do pracy zarobkowej ma charakter trwały. Przy takich ustaleniach Sąd Okręgowy przyjął, że ubezpieczony spełnił przesłanki z art. 12 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będącymi ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U.

z 2012 r., poz. 400), wobec czego ma prawo do świadczeń pieniężnych przewidzianych w ustawie z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 101, poz. 648 ze zm.).

Od wyroku Sądu Okręgowego organ rentowy wniósł apelację. Wyrokiem z dnia 24 października 2012 r., Sąd Apelacyjny zmienił orzeczenie Sądu pierwszej instancji i oddalił odwołanie. Sąd drugiej instancji wywiódł, że w 2009 r. u wnioskodawcy rozpoznano łagodne zaburzenia funkcji poznawczych, które w obecnej ocenie klinicznej powodują cechy rozpoczynającego się zespołu psychoorganicznego, niezwiązanego z pobytem w ZSRR. Wnioskodawca "miał prawidłową drogę w trakcie pracy", "wypracował" emeryturę, wobec czego brak podstaw do stwierdzenia, że zmiany osobowości miały wpływ na jego zdolność do pracy. Aktualnie u wnioskodawcy występują pewne zaburzenia osobowości, ale nie mają one żadnego wpływu na jego zdolność do pracy, gdyż nie pozostają w związku z jego deportacją do ZSRR. Według Sądu odwoławczego, sporządzona w postępowaniu apelacyjnym opinia biegłej psychiatry K.K. "w sposób jasny, konkretny i nie budzący wątpliwości" daje podstawę do twierdzenia, że stan zdrowia ubezpieczonego nie pozostaje w związku z jego deportacją do ZSRR. Według Sądu Apelacyjnego, za inwalidztwo pozostające w związku z pobytem na deportacji uważa się inwalidztwo będące następstwem zranień, kontuzji bądź innych obrażeń lub chorób powstałych w związku z tym pobytem. W celu wykazania związku przyczynowego między aktualną niezdolnością do pracy ubezpieczonego a jego pobytem na deportacji w ZSRR, niezbędne jest zatem udowodnienie obrażeń lub chorób odniesionych w związku z pobytem na deportacji, które w następstwie swojego rozwoju doprowadziły do niezdolności ubezpieczonego do pracy. Nie wystarczy - zdaniem Sądu - wykazanie tylko samej deportacji, związanych z tym przeżyć i trudnych warunków pobytu. Postępowanie dowodowe przeprowadzone w sprawie wykazało w sposób jednoznaczny, że ubezpieczony w trakcie swojej kariery zawodowej nie miał żadnych problemów adaptacyjnych i dlatego brak podstaw do uznania, że zmiany osobowości miały wpływ na jego zdolność do pracy. Łagodne zaburzenia funkcji poznawczych ujawniły się u niego dopiero w

2009 r. i aktualnie występujące u niego schorzenie w postaci rozpoczynającego się zespołu psychoorganicznego nie jest związane z pobytem na deportacji w ZSRR.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego ubezpieczony wniósł skargę kasacyjną, w której zarzucił naruszenie: 1) art. 213 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez "nieuwzględnienie faktu powszechnie znanego, że: nie było możliwe w trakcie zesłania w ZSRR gromadzenie dokumentacji medycznej dotyczącej stanu zdrowia Powoda a wskazującej, że w okresie deportacji chorował na czerwonkę krwotoczną, świerzb, zapalenie stawów, anemię, krzywicę oraz że w okresie PRL nie było możliwe gromadzenie dokumentacji medycznej wskazującej na patogenezę pojawiających się u Powoda chorób i związek ich pojawiania się z deportacją do ZSRR (rodzaj siły wyższej); represje i eksterminacja wpływają na stan zdrowia osoby, która została nimi dotknięta, zwłaszcza jeżeli jest to osoba na wczesnym etapie rozwoju"; 2) art. 232 zdanie drugie w związku z art. 278 § 1 w związku z art. 272 w związku z art. 3 i w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. przez naruszenie zasady kontradyktoryjności wskutek niedopuszczenia z urzędu na etapie postępowania apelacyjnego "dowodu z konfrontacji biegłych psychiatrów K. P. i Z. S. oraz psychiatrów prof. dra n. med. W. G. oraz psychologa dra n. med. J. G., których opinie są dla Powoda korzystne - z biegłą K. K., która wydała opinię niekorzystną", przy czym według skarżącego skoro na jego korzyść wypowiedziało się łącznie trzech psychiatrów i psycholog, to dopuszczenie z urzędu takiego dowodu, z uwagi na stanowisko organu rentowego w sytuacji procesowej, jaka zaistniała na etapie postępowania odwoławczego, było "szczególnie uzasadnione i oczywiste"; 3) art. 234 w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. wskutek pominięcia "domniemania prawnego" wynikającego z art. 4 ust. 1 pkt 3 b ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, zgodnie z którym przymusowe zesłanie i deportacja do ZSRR stanowią represję w rozumieniu tej ustawy, zaś pobyt dziecka w wieku do lat 14 w miejscu zesłania w ZSRR ma charakter eksterminacyjny, w sytuacji, gdy organ rentowy tego domniemania nie obalił; 4) art. 285 § 1 w związku z art. 381 w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. przez dopuszczenie w postępowaniu apelacyjnym dowodu z niekorzystnej dla skarżącego opinii biegłej psychiatry K.K., niezawierającej pisemnego uzasadnienia oraz uznanie tej opinii za niebudzącą

wątpliwości, co pozbawiło ubezpieczonego możliwości obrony jego praw. Skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie zwrotu kosztów procesu.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, przepisy tej ustawy stosuje się również do osób, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego, przy czym represjami są w szczególności okresy przebywania z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR. To oznacza, że osobie poddanej represjom w wyniku deportacji (zesłania) do ZSRR przysługują świadczenia pieniężne i inne uprawnienia przewidziane w przepisach ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin, pod warunkiem, że jej inwalidztwo (aktualnie niezdolność do pracy) pozostaje w związku z pobytem w ZSRR (art. 12 ust. 2 pkt 1 ustawy o kombatantach). Za całkowitą lub częściową niezdolność do pracy pozostającą w związku z pobytem w ZSRR uważa się z kolei, niezdolność do pracy będącą następstwem zranień, kontuzji bądź innych obrażeń lub chorób powstałych w związku z tym pobytem, przy czym ustalenia takiego związku dokonuje lekarz orzecznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (art. 12 ust. 3 i 4 ustawy o kombatantach). W tym kontekście trafnie przyjmuje się w orzecznictwie, że nabycie prawa do świadczenia przez osobę represjonowaną nie wynika z samego podlegania represjom, ale wymaga wykazania związku przyczynowego, a więc tego że stwierdzona niezdolność do pracy pozostaje w związku z pobytem w miejscach represjonowania i jest następstwem schorzeń pozostających w związku z tym pobytem (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1999 r., II UKN 124/99, OSNAPiUS 2000 nr 24, poz. 912; z dnia 8 lutego 2000 r., II UKN 382/99, OSNAPiUS 2001 nr 14, poz. 471; z dnia 13 czerwca 2000 r., II UKN 586/99, OSNAPiUS 2001 nr 24, poz. 718; z dnia 3 lipca 2001 r., II UKN 458/00, OSNP 2003 nr 7, poz. 183; z dnia 8 listopada

2001 r., II UKN 584/00, LEX nr 567862; z dnia 15 lutego 2006 r., II UK 63/05, LEX nr 272559 oraz z dnia 25 lutego 2009 r., II UK 221/08, OSNP 2010 nr 19-20, poz. 242).

W stanie faktycznym stanowiącym podstawę zaskarżonego wyroku, lekarz orzecznik i komisja lekarska ZUS nie stwierdzili wystąpienia związku przyczynowego pomiędzy schorzeniami, na które cierpi ubezpieczony a jego przymusowym pobytem w ZSRR. To ustalenie było podstawą odmowy przyznania skarżącemu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy wywołanej deportacją do ZSRR. Z kolei, Sąd pierwszej instancji, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego z wykorzystaniem w szczególności opinii biegłej sądowej z zakresu psychiatrii (Z.S.) ustalił, że taki związek przyczynowy występuje. To doprowadziło Sąd Okręgowy do wniosku, że decyzja organu rentowego powinna zostać zmieniona a świadczenie przyznane ubezpieczonemu. Sąd Apelacyjny na okoliczność stwierdzenia związku przyczynowego (bądź jego braku) między schorzeniami ubezpieczonego a jego przymusowym pobytem w ZSRR, dopuścił w postępowaniu apelacyjnym nowy dowód z opinii innego biegłego psychiatry (K.K.). Konkluzje przedstawione w tej opinii całkowicie różniły się od wniosków sformułowanych przez biegłą Z.S.. Pomimo dwóch sprzecznych opinii wydanych w rozpoznawanej sprawie przez biegłych lekarzy tej samej specjalności, Sąd odwoławczy oparł rozstrzygnięcie wyłącznie na podstawie opinii wydanej w postępowaniu apelacyjnym (całkowicie pomijając opinię sporządzoną w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji) i nie czyniąc jakichkolwiek starań w kierunku wyjaśnienia sprzeczności zachodzących pomiędzy opiniami. Sąd drugiej instancji przyjął, że opinia biegłej K.K. została sporządzona "w sposób jasny, konkretny i nie budzący wątpliwości".

W utrwalonym orzecznictwie Sąd Najwyższy wielokrotnie podkreślał, że w razie wydania w sprawie dwóch rozbieżnych w istotnych kwestiach opinii lekarskich, oparcie ustaleń tylko na jednej z nich, bez wyjaśnienia sprzeczności, nie jest prawidłowe (wyroki z dnia 15 lipca 1998 r., II UKN 126/98, OSNAPiUS 1999 nr 13, poz. 436; z dnia 16 września 1998 r., II UKN 220/98, OSNAPiUS 1999 nr 18, poz. 597; z dnia 23 marca 1999 r., II UKN 543/98, OSNAPiUS 2000 nr 11, poz. 433; z dnia 30 listopada 1999 r., II UKN 220/99, OSNAPiUS 2001 nr 6, poz. 204; z dnia

19 września 2000 r., II UKN 722/99, OSNAPiUS 2002 nr 7, poz. 169; z dnia 8 lutego 2002 r., II UKN 112/01, OSNP 2003 nr 23, poz. 580 oraz z dnia 7 lipca 2005 r., II UK 277/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 97). Jeżeli Sąd drugiej instancji dopuścił dowód, który nasuwa wątpliwości co do wniosków wynikających z opinii przeprowadzonej przez Sąd pierwszej instancji, to powinien wątpliwości te usunąć, co najmniej przez zażądanie ustnego wyjaśnienia opinii złożonej na piśmie na zasadach określonych w art. 286 k.p.c. (wyrok z dnia 23 kwietnia 1999 r., II UKN 590/98, OSNAPiUS 2000 nr 12, poz. 484). Co istotne, sposobem na rozwikłanie rozbieżnych pisemnych opinii biegłych nie powinno być ich uzupełnienie jedynie przez biegłych, którzy wydali niekorzystną dla ubezpieczonego opinię, ale przede wszystkim zażądanie ustnego wyjaśnienia rozbieżności przez wszystkich biegłych, którzy dokonali rozbieżnych ocen medycznych stanu zdrowia ubezpieczonego (wyrok z dnia 5 kwietnia 2007 r., I UK 309/06, LEX nr 470001). W razie zaistniałej rozbieżności w opiniach biegłych nie jest również wykluczona potrzeba dopuszczenia przez sąd dowodu z opinii kolejnych biegłych, czy też z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego (wyroki z dnia 1 września 2009 r., I PK 83/09, LEX nr 550988; z dnia 14 stycznia 2011 r., II UK 160/10, LEX nr 786386 oraz z dnia 9 stycznia 2012 r., I UK 200/11, LEX nr 1162648).

W skardze kasacyjnej trafnie zwrócono uwagę, że w zaistniałej sytuacji procesowej obowiązkiem Sądu drugiej instancji było doprowadzenie do "konfrontacji" biegłych psychiatrów, którzy wypowiadali się na temat stanu zdrowia ubezpieczonego, jego niezdolności do pracy i jej związku z przymusowym pobytem w ZSRR oraz wydali w tej mierze odmienne (sprzeczne) opinie. Oparcie się przez Sąd Apelacyjny przy wydaniu zaskarżonego wyroku (zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego) wyłącznie na niekorzystnej dla ubezpieczonego opinii wydanej przez biegłą ustanowioną w postępowaniu odwoławczym, oznacza zasadność niektórych ze wskazanych w skardze podstaw. Zbyt daleko idący jest wniosek o nieważności postępowania, ale - w sposób wpływający istotnie na wynik sprawy w kontekście zarzutów naruszenia prawa materialnego - został naruszony art. 278 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Z powołanych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

/tp/